

نگاهی به دو مجله تاریخ علم

غلامحسین صدری افشار

مجله تاریخ العلوم العربیة و مجله تاریخ علم دو نشریه دانشگاهی متعلق به دو حوزه زبانی در جهان اسلام هستند که هر دو موضوعهای مشابهی را دنبال می‌کنند. در این نوشتار به معرفی کوتاهی از این دو مجله پرداخته‌ایم، بی‌آنکه بخواهیم یکایک مقاله‌ها را بررسی کنیم.

کلیدواژه‌ها: تاریخ العلوم العربیة، تاریخ علم.

مجله تاریخ العلوم العربیة از سوی مؤسسه میراث علمی عرب در دانشگاه حلب کشور سوریه منتشر می‌شود. نخستین شماره آن در ماه مه ۱۹۷۷/ اردیبهشت ۱۳۵۶ با مدیریت احمد یوسف الحسن منتشر شد. دبیران آن عبارت بودند از احمد یوسف الحسن، سامی خلف حمارنه و ادوارد استوارت کندی. در هیئت تحریریه هم علاوه بر آن سه تن نام‌های رشدی راشد، احمد سعیدان، عبدالحمید صبره و داندل هیل دیده می‌شد.

مجله در چهار سال نخست هر سال دو شماره منتشر شد. در سال پنجم خالد ماغوط به جای سامی خلف حمارنه در میان دبیران قرار گرفت و از آن پس مجله هر سال تنها یک شماره منتشر شد. در سال ششم دیگر کندی در شمار دبیران نیست. در سال سیزدهم هیئت دبیران جز احمد یوسف الحسن همگی تغییر کرده‌اند و سامی شلهوب، مصطفی موالدی و جمیل رجب در شمار دبیران و علاءالدین لولج به عنوان سردبیر معرفی شده‌اند.

به طوری که دیده می‌شود از بسیاری پژوهشگران تاریخ علوم اسلامی در این مجله مقاله‌هایی وجود دارد، از جمله از ایرانیان و در مجموع بنیانگذاران مجله انتظار داشته‌اند از همکاری پژوهشگران و نهادهای پژوهشی بسیاری برخوردار شوند، ولی به نظر می‌رسد در کارشان توفیق چندانی نداشته‌اند. به همین دلیل از سال پنجم ناگزیر شدند هر سال تنها یک شماره، از سال نهم هر سه سال یک شماره و از سال دوازدهم هر چهار سال یک شماره منتشر کنند. ولی سال‌های چهارده و پانزده باز با فاصله سه ساله منتشر شده است.

مجله تاریخ العلوم العربیة در قطع وزیری (۱۶/۵×۲۲/۵ سانتیمتر) و در حجم ۱۶۸ تا ۲۸۰ صفحه منتشر شده است. هر شماره دارای دو بخش عربی و فرنگی است که خلاصه هر دو بخش به هر دو زبان آورده شده است. نسبت مقاله‌های عربی و فرنگی در شماره‌های مختلف متفاوت است.

کیفیت چاپ مجله پایین تر از حد انتظار است و در مجموع می توان نوعی پسرفت را در کار آن احساس کرد.

موضوع مقاله های این ۱۵ دوره مجله به این شرح است: نجوم و تنجیم ۳۳ مقاله، ریاضیات ۲۸ مقاله، پزشکی ۲۷ مقاله، جغرافیا ۱۰ مقاله، فناوری ۹ مقاله، تاریخ علم به طور کلی ۹ مقاله، تقویم ۸ مقاله، مشاهیر علم ۷ مقاله (شماره ۲ از سال دوم ۱۹۸۰ به هزاره ابن سینا اختصاص یافته است)، متالورژی ۵ مقاله، اپتیک ۴ مقاله، تقویم ۴ مقاله، شیمی ۳ مقاله، فیزیک ۳ مقاله.

***

مجله تاریخ علم از سوی پژوهشکده تاریخ علم دانشگاه تهران منتشر می شود. نخستین شماره آن در پاییز سال ۱۳۸۲/۲۰۰۳ انتشار یافت.

مدیر و سردبیر آن دکتر هادی عالمزاده و مدیر اجرایی و مشاور علمی اش حمیدرضا گیاهی یزدی بود و ۱۸ نفر از افراد دانشگاهی در هیئت تحریریه به ۱۰ نفر کاهش یافت و ۱۲ نفر از محققان ایرانی و خارجی به عنوان مشاوران علمی معرفی شدند.

تا سال دوم مجله تاریخ علم هر سال یک شماره منتشر می کرد، ولی تنها در سال سوم در دو شماره منتشر شد. در عوض در سال ۱۳۸۶ هیچ شماره ای انتشار نیافت و ظاهراً دلیل آن رفتن آقای دکتر عالمزاده از پژوهشکده بود. شماره ششم در سال ۱۳۸۶ با سردبیری دکتر محمد باقری و ترکیب تازه ای از هیئت تحریریه انتشار یافت و آخرین شماره ای که در دست است شماره نهم متعلق به سال ۱۳۸۹ است.

این مجله در قطع وزیری و به طور میانگین در ۲۰۰ صفحه یا کمتر و دارای چاپ و صحافی پاکیزه ای است. از لحاظ شکل و شمایل به نظر می رسد در آغاز از مجله تاریخ العلوم العربیة سرمشق گرفته و مانند آن دارای دو بخش فارسی و فرنگی است. مقاله های فرنگی در شماره های نخست کمتر و بعدها بیشتر دیده می شود.

علی رغم محدودیت قلمرو زبان فارسی نسبت به زبان عربی مشارکت و استقبال از مجله تاریخ علم در قیاس به همای عربی اش بیشتر به نظر می رسد و پیشرفت و تکامل چشمگیری در فعالیت ده ساله آن نمایان است و تنوع و غنای باز هم بیشتری را نوید می دهد.

بیشترین مقاله‌های این مجله در مقوله ریاضیات و تقویم هر یک با ۱۱ مقاله، پزشکی ۸ مقاله، نجوم ۷ مقاله، شیمی ۵ مقاله، بزرگان علم ۳ مقاله، اپتیک و روان‌شناسی هر کدام ۲ مقاله، موسیقی، هواشناسی و فناوری هر کدام یک مقاله اختصاص دارد. در هر شماره چکیده مقاله‌های فارسی به زبان انگلیسی آمده است. معرفی یا نقد کتاب هم در بیشتر شماره‌ها وجود دارد.

آنچه در مجله تاریخ علم جایش خالی است، از جمله مقوله‌های زیر است:

۱. تاریخ فناوری (معماری، کشاورزی، آبیاری، ساخت ابزار و آلات)

۲. علوم طبیعی (گیاه‌شناسی، جانورشناسی، زمین‌شناسی)

۳. جغرافیا

۴. سیاست و اقتصاد (آیین‌های کشاورزی، نظریه‌های اقتصادی)

۵. علم در ایران پیش از اسلام

همچنین به نظر می‌رسد جا دارد مبحث کتاب‌شناسی و نقد و معرفی کتاب‌های علمی با شدت بیشتری دنبال شود. وجود پژوهشکده تاریخ علم این نوید را می‌دهد که مجله تاریخ علم خواهد توانست در آینده پربارتر شود و بر فرایند پیشرفت تاریخ علم اثر خوبی بگذارد.